

Милан ПЕТРИЧКОВИЋ
Факултет политичких наука
Универзитет у Београду

УДК 364.4:111.852
- прегледни научни рад-
DOI: 10.5937/gufv2202007P

ЕСТЕТИЧКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ СОЦИЈАЛНОГ РАДА**

Естетика је етика будућности
Максим Горки

Сажетак: У мултидисциплинарном постулирању науке социјалног рада, филозофска дисциплина естетика, која изучава појам лепог и уметничког творења, није довољно присутна, саобразно потенцијалном значају њеног сазнајног искуства за ову специфичну хуманистичку област. У складу са тим, овај текст има за циљ да путем разматрања појмова вештине-умећа и уметничких аспеката на којима почива универзална делатност социјалног рада, истакне значај естетике и нужност њеног примењивања у будућем теоријско-методолошком обликовању исте. Примена дијалектичке, херменеутичке, аналитичко-синтетичке, као и методе аналошког пресликавања, резултира садржајем текста из кога се може закључити да је сама бит социјалног рада његова хумано-творбена уметничка природа, захваљујући којој се преобликују и мењају човек и његове егзистенцијалне околности. Конститутивни елементи специфичне човечно примењене уметности социјалног рада јесу сједињавање лепог и доброг, довршавање оних несавршености човека које природа није окончала, затим делатни однос човека према постојећем фатуму његовог бивства, што све исходује крајњим циљем човековог очовечавања, тј. њему родно задатог моралног усавршавања.

Кључне речи: социјални рад, естетика, вештина, уметност, хуманизација, морално усавршавање.¹

Увод

Комплексан и дубоким противуречјима проткан предмет истраживања науке социјалног рада, појмљен као свеопшта егзистенцијална хуманиција и константност моралног преображавања (појединаца, група и читавих заједница), есенцијално детерминисан човековом родном-генеричком *mijuahti@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта Факултета политичких наука Универзитета у Београду, финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

суштином и друштвеним контекстом његовог обитавања, нужно оријентише ову хуманистичку област у правцу мноштва теоријско-сазнајних извора. Универзална природа делатности социјалног рада и њена историјско-цивилизацијска генеза (од спонтаних социјалних активности до професионалног социјалног рада) (Петричковић, 2006: 230) неодвојиви су од разуђених и раскошних искуствених форми човековог тумачења и мисаоног уобличавања, људском разуму доступних садржаја својствених повесном и прикривеном битку, за чијим рефлексијама човек у сваком конкретном временском раздобљу и култури трага.

На размеђи тумачења бескрајних запитаности о тајнама макро и микрокосмоса у коме човек датира као биолошко, свесно, радно, социјално, васпитно, културно, надајуће, религиозно, вредносно, морално, политичко, играјуће и естетско биће, рађају се, тој његовој натури, саобразни духовни изрази. Сваки од њих, на себи својствен начин, покушава да продре у суштину, да увиди односе, релације, телеологију појава и процеса, положаја човековог у природи, друштву и космосу, у крајњем случају његовог смисла као људског бића. Одатле народна предања, религијска учења, морална филозофија (Benks, 2008: 1239), законски споменици, историја уметничког стваралаштва и хуманистичке науке, као духовни бечузи цивилизацијског кода, својом искуственом синергијом потенцијално чине незаобилазна теоријско-сазнајна изворишта за науку социјалног рада.

Међутим, као данак релативне младости и епистемолошке недоречености, одсуства иновативности и склоности ка данас раширеном интелектуалном епигонству (Петричковић, 2007: 391), наука социјалног рада плаћа цех у замци фаворизовања појединих извора. То је типично за сет хуманистичких наука (које су за многе једино теоријско извориште), где се по правилу у први план стављају психологија и социологија, што изазива добро познат проблем психологизације и социологизације (Петричковић, 2007: 390). Уз све уважавање њихове неопходности и значаја за мултидисциплинарно конституисање теорије и методологије социјалног рада, мора се јасно подвући да оне нису довољне и у сазнајном смислу свемоћне, с обзиром да је немогуће само њиховом парцијалном применом сазнајно разоткрити и апсолвирати многе друге феномене и аспекте који не спадају у сферу психичког и социјалног код човека.

Дакле, ван домета, и то одабраних и доминирајућих наука и њихових појединих дисциплина, за већину истраживача у области социјалног рада као и да не постоје други поменути извори који би допринели разумевању сложене и самосупротстављене природе човека и њених многоврских изражајних својстава са којима се свакодневно суочава пракса социјалног рада. Типичан епистемолошки апсурд ове врсте оличен је у нераспознавању, некоришћењу или нихилистичком одбацивању филозофске мисли и богатства њених сазнајних домета, путем којих би на ваљан начин била појашњена многа питања од круцијалног значаја за хуманистику социјалног рада.

Једно од таквих, веома инспиративних, а у потпуности необрађених питања, свакако је оно које се тиче феномена лепог и уметничког (човековој природи генерички својственог) (Волме, 2016: 225), које је иначе, како ће се касније у тексту видети, неодвојиво од себи сродног – феномена доброг, који чини саму бит универзално схваћене делатности социјалног рада. Лепо је предмет истраживања филозофске дисциплине естетике, која га као квалитативни садржај тзв. естезе¹ лоцира у целокупну човекову активност, тј. у најразнородније облике људског творења (poiesisa), а не само у сферу уже појмљене лепе уметности. Ова универзална естетичка перспектива у својој онтолошкој структури уважава и хуманистичке аспекте човековог битисања оличене у људској етици понашања у социјалном и уопште тзв. непосредном животу, у животној акцији (Лукић, 1981: 18). У складу са овом естетичком парадигмом, и специфична делатност социјалног рада твори се по мери лепоте, јер непосредно (спонтано, добровољно или професионално) залази у (не)морал међуљудских односа и комуникације (Шорђан, 2021: 44) практикованих баш у непосредном животу и животној акцији, покушавајући да их хармонизује и преобличи адекватно људском суштаству.

Самим називом делатност социјалног рада (делање, чињење, рађење у социјалном контексту) сведочи о предиспозицији за естетско испољавање путем активног и преображавајућег творачког покрета, под којим се схвата „све што је изнад механике и аутоматске нужности, изнад пасивности, инерције, вегетације” (Лукић, 1981: 27). У дубокој вези са изнетим јесте и добро позната, онтолошки детерминисана теза у естетици, да је естетичко свако произвођење ствари којима је циљ егзистенција, што у крајњем случају исходи динамичким покретима ка досезању, људској бити достојног квалитета живота, тј. егзистенцијалној хуманизацији која чини само језгро универзалне историјско-цивилизацијске делатности социјалног рада.

Социјални рад у жижу свога интересовања ставља управо људску егзистенцију и квалитет живота људи, које естетичари подвлаче као сфере у којима се законито оживотворава лепо, чије се хумане трансформације темеље на практично примењеним стручним вештинама-умећима. На тај начин, мењајући кроз примењено умеће животне околности људи, социјални рад ствара конкретну „уметнину”, специфично „уметничко дело”, настало као продукт активног чињења које обликује и усмерава постојећу структуру и природу, како људи на које делује, тако и њихове егзистенцијалне околности (Becket, Moynard, Jordan, 2017: 104).

Овакви ефекти примењених вештина социјалног рада му оправдано и дају статус специфичног умећа – уметности, и то оне примењене – занатске, која недвосмислено потврђује естетички суд француског писца Андреа Малпроа, који каже: „Уметност није украс доколице, она је тешко освајање, једна од одлучујућих одбрана човека од судбине.... она је антисудбина” (Лукић, 1981: 36). Својом уметничком антисудбинском задатошћу, немирењем са постојећим судбоносним животним недаћама (од деце до старих), со-

¹ О појму *естезе* видети више у: Baumgarten, 1985.

цијални рад (за разлику од тзв. наговарања душе на добро – својствено лепим уметностима) „разотуђује човека и очовечује свет” (Лукић, 1981: 36) вештим дејством у конкретној пракси животне свакодневице.

Само кратка уводна илустрација потенцијалних естетичких тумачења социјалног рада отвара обиље важних теоријско-методолошких питања за његово научно фундаирање, која су још увек, упркос својој епистемолошкој примарности, остала недоречена и симплификовано тумачена. У одсуству постулираног естетичког приступа социјалном раду, сложени аспекти његовог уметничког творства своде се углавном на фразеолошке стереотипије, у бити ограничене и погрешне, попут оних које сложену и вишеслојну уметничку суштину своде на пуку „уметност помагања”.

Ситуација није ништа боља ни код приступа комплексном појму вештина, које се, у апсолутном одсуству естетике, тумаче само са операционално-методичких позиција практичног примењивања у „стручном третману клијената”. Дубље естетичке конотације у својој љуштури филозофске латентности за науку социјалног рада остају недодирљиве и њој недоступне; тако спрега доброг и лепог која краси уметнички чин и уметнину (Еко, 1992: 15), затим уметничко дорађивање оних мана и недостатака које природа није окончала, у човеку и око њега, као и сложено питање фатума уметности социјалног рада, које прате очовечавање човека и морални преображај као његова есенција, готово да се и не постављају.

Овај текст својом скромном садржином има за циљ да укаже на смисао и значај, боље рећи нужност естетичког приступа у науци социјалног рада, с обзиром на то да се поменута, као и многа друга питања битна за науку социјалног рада, могу ваљано сагледавати ослањањем на сазнајна искуства филозофске дисциплине естетике и с њом у присној вези осталих филозофских и других научних извора.

1. Умеће-вештина – основ творбе у социјалном раду

У складу са онтолошком естетичком парадигмом која не само лепе уметности, него целокупну људску активност и њене (с)творене продукте егзистенцијалног испољавања, посматра кроз рефлексију феномена лепог у његовој универзалности,² и историјско-цивилизацијска делатност социјалног рада као специфична форма људског делања собом носи и естетски потенцијал. Овај потенцијал је иманентан и моралу међуљудских односа, и то оном који се непосредно спонтано и животно одвија у свакодневици,³ а у који стручно залази професионални социјални рад.

² Онтолошка естетичка парадигма најразличитије сфере човекових стваралачких активности изван класично схваћене уметности, посматра кроз призму лепог, као нпр. примењену уметност, усмену књижевност, затим спорт, градинарство, уређење паркова и вртова, кулинарство, чак и људске снове. Прим. аут. М.П.

³ У том контексту се може схватити мисао стоичара да је људски живот позоришна сцена на којој треба лепо одиграти своју улогу. Прим. аут. М.П.

Ова особена делатност самим називом јасно подвлачи властиту суштину садржану у свесном, сврсисходном и унапред планираном активитету својственом категорији људског рада, чији носиоци (социјални радници) у социјалном контексту мењају постојећу природу „објекта” (у овом случају конкретног човека) на кога делују, успостављајући тако, са тим истим човеком, однос (Lester, 2014: 39), који између осталих поседује и естетску конотацију. Делатност социјалног рада усмерена ка мењању људске егзистенције тако потврђује став Етјена Суриоа да је свако произвођење које за циљ има људску егзистенцију естетичко, из чега се да закључити да је људски покрет као основа људског рада битна естетичка ознака (Лукић, 1971: 27).

Каква је телеолошка природа тог покрета и радног кретања, шта их условљава, реализује, води, поспешује или ограничава, давно је сазнајно потицало мислиоце попут Аристотела, који је као њихов *conditio sine qua non*, означио умеће (*technē*) тј. творбену способност која је истинска према разуму, за разлику од неумећа, које је лажно према разуму (Петричковић, 2007: 168–173), док се и једно и друго односе према ономе што може бити другачије од постојећег. Бит умећа је, како Аристотел пише у Никомаховој етици, да његово примењивање исходи настанком творевине, кроз осмишљавање и изналажење начина како да постане нешто од оних ствари које могу и бити и не бити; што подразумева измену њиховог тренутног стања, при чему је почело у творцу а не у творевини, дакле у спољашњој сили која дејствује на обликовање творевине. То значи да се умеће не бави оним стварима које јесу или настају по нужности, као ни онима што су такве по нарави, јер је почело у њима самима. Из тога следи да су творба и чинидба различите: умеће је нужно творба (*poiesis*), а чинидба је (*praxis*), мада богатство људског делања допушта и њихово преклапање, када се случај и умеће баве истим стварима.

Захваљујући својим детерминантама (конкретно знању – искренности према разуму и циљу), умеће-вештина је тај фактор који условљава примењивост, изводљивост, употребљивост и делотворност људских акција, што се као истинито потврђује и у социјалном раду, који се у складу са управо наведеним параметрима праксе врло често и представља као вештина пружања различитих услуга (Howe, 1997: 13), усмерених према људима којима је тако уобличена помоћ неопходна.

На основу исказаног следи да социјални рад почива на вештини, чије антиципације срећемо још у Талеса из Милета, који је међу првима писао у својој физиологији – науци о природи (*fizisu*) или о принципу бивства и развоја у стварима (Durant, 1996: 156). Такође, Аристотел (384–322. г. п.н.е.) у својој *Физици* апсолвира појам вештине разликујући је помоћу унутрашње целисходности од *physisa*. Он подвлачи да се код вештине циљ налази споља, с чим се у складу камен претвара у статуу захваљујући вајару. Природа је слична вештини само онда када се она практикује на самој себи, као нпр. када би било могуће да се камен сам по свом унутрашњем плану развије до статуе без опосредовања вајара, онда би то била природа. То зна-

чи да целина производи саму себе, она је *causa sui i effectus sui*, због чега је Хегел и назива „самосврха“, а њен *развитак* „саморазвитак“ (Hegel, 1986: 145), који се састоји у самопроизводњи, у способности за оно што се назива *generatio homonyma*.

Насупрот томе, за вештину је карактеристична *generatio heteronyma* – стварање нечег другог изван себе на другоме, помоћу „лукавства“ проистеклог из суштине праксе која рађа искуство, извежбаност, мудрост коришћења знања у најразличитијим сферама праксе. У нашој култури лексема која обележава овде истакнуте одлике вештине јесте добро познато довијање-сналажење, настало као продукт свакодневне логике и искуства борбе за голо преживљавање упркос неповољним условима, у народу практично примењено кроз принцип самопомагања, тј. ослањања на властите снаге.

Хетерономна природа вештине (спољашње стварање изван себе) више је него очигледна у пракси социјалног рада, која у складу са симболима аналогije заиста подсећа на однос вајара и камена, у коме социјални радник покушава да „ваја“ људе у смислу њихове хуманизације.

У питању је бесконачни процес човековог довршавања и употпуњавања, којим ће се као његовим генеричким својствима, током дуге историјске генезе промишљања, бавити многи умни људи, подвлачећи као бит човека и његовог егзистирања задатост моралног усавршавања, у етици распознатог као „ти треба да“. Историјско-цивилизацијско оруђе којим се то пројектовано будуће досеже свакако је и делатност социјалног рада, која у форми практично примењене вештине-умећа, доприноси том стварању и давању одређених хуманих обличја конкретним људима и њиховом егзистирању, које за циљ у крајњем случају има морално усавршавање. Тај живи процес делатног активитета током кога се људи преображавају и очовечују, тј. добијају усаглашене форме у складу са изворном истином – антимимезом, хармонијом, мером, симетријом, складношћу и реципроцитетом, можемо сагледати као очовечену примењену уметност социјалног рада, чије се естетичке перспективе отварају у наслову који следи.

2. Социјални рад – очовечена примењена уметност

Изнета естетичка појашњења појмова вештине и творбе (*poiesisa*), отварају за хуманистику социјалног рада и њено филозофско постулирање још једно битно питање теоријско-методолошке природе: да ли на вештини заснована делатност социјалног рада заиста поседује некакве карактеристике, иманентне широко појмљеном уметничком стваралаштву? У литератури се помиње социјални рад као уметност (Bowers, 1980: 79)⁴, некада ограничена на вештину пружања различитих услуга – уметност помагања (Howe,

⁴ И када се пружи корак више у појмљености социјалног рада као уметности, нажалост, суштина остаје прикривена у оквирима њеног бизарног свођења, како то чини конкретно Бауерс, на примену научног знања чији је циљ „боље прилагођавање клијента и његове околине“ (Прим. аут. М. П.).

1997: 13), или уметнички напор (England) примарно претпостављен формама методичких образаца, без уласка у вишеслојну садржајност феномена друштвеног рада који је у исто време хуман и преображавајући, што га по природи ствари нужно и чини уметничким. Отуда није случајно што естетика од свог настанка до данас суштину уметности (између осталог) и тражи у сврсисходности људске делатности-рада (*techne*), тј. у процесу стварања лепих ствари (дела) која собом носе специфичну метафизику лепоте на коју се душа одазива.⁵

Кратак осврт на заједнички именитељ социјалног рада и оних одређеница које се приписују његовој уметничкој природи води нас научним поставкама естетике која креће од модалитета хармоније, мере и пропорције феноменолошко пресликианих (по принципу да „слично сазнаје слично“) у микрокосмос свести људи из макрокосмоса свемира, тј. хармоније небеских тела и васцеле природе (чији је само један нераздвајни део – човек) (Kant, 1991: 195), способан да у естетском смислу дела и судује. На тај начин примењена вештина бива вођена конкретном прикладношћу и „једноставном симетријом“ борећи се у себи, и око себе (на објекту дејства) за разговетност и разноврсност, као нужне суштинске елементе било ког рада, који је увек, мање или више, социјалног и уметничког карактера. Од поменутих параметара у ствари директно зависи појмљена лепота као мера и израз уметничког дела које мора да задовољи форму симетрије, реда и одређености, што је познатог француског енциклопедисту Денија Дидроа и навело да суштину лепоте схвати као израз односа (*rappports*) (Diderot, 1876: 5–42) примерених подражаваној природи, која почива на строгим законима ритмичне усклађености.⁶

Када се ова естетичка поставка узме у обзир, онда је социјални рад у самој сржи уметнички саздан јер се умећем води конкретној прикладности, борбом око човека и на човеку – објекту дејства, ка његовој егзистенцијалној разговетности и разноврсности, што је уједно и мера њега као досегнуте лепоте – обликоване уметнине која тежи форми симетрије, реда и одређености као строгим законима ритмичне усклађености. У том смислу, потенцијална уметничка моћ делатности социјалног рада апсолутно оправдава гледиште да је лепо оно што је естетички успешно организовано и реализовано, за разлику од ружног, које је неуспело (Лукић, 1981: 17).

Ти услови који људској стваралачкој лепоти дају печат уметничког творења заправо су претпоставке и путеви потврде њене сврховитости која се по многим естетичарима огледа у делању ради неког предвиђеног добра, што иницира и Платоново размишљање по коме се склања моћ добра у природу лепог, јер мера и симетрија обично постају свугде лепота и врлина.

⁵ Више о овоме видети у: Gilbert, Kun, 1969.

⁶ У складу са аналогijом феноменолошког пресликавања, није тешко успоставити везу између овог става о уметничком својству социјалног рада заснованог на хармонији пропорционалних односа са феноменом порока које ова делатност настоји у пракси да превазиђе, а које (пороке) Аристотел схвата као нарушавање мере и средине, било као претераност, било као недостатак. Прим. аут. М.П.

Другим речима, свако стварање у лепом није ништа друго до одражавање, постепено уздизање и пут ка апсолутној идеји добра, чији је само овај или онај чулни одблесак остварен у разним лепотама уметничких дела.

Идеја о међусобној прожетости лепоте и добра у људском раду, тј. откривање његових моралних (етичких) и уметничких (естетичких) садржаја, очигледна је и у његовој хуманистичкој сфери схваћеној као социјални рад, што ћемо поткрепити путем неколико битних обележја која се приписују уметности. Наиме, слично уметности, и делатност социјалног рада у најдубљој суштини тежи остварењу добра и хармоније, кроз међуљудско преобликовање и усавршавање. И социјални радник, попут уметника, има проблем разоткривања тајновите природе, и то примарно људске, „која воли да се скрива”⁷, што му даје терет могућности бескрајног учествовања у вишем савршенству и творењу лепоте, са којом се могу довести у везу и речи егзистенцијалисте Сартра, који сматра да „заједничко између умјетности и морала јест то да у оба случаја, имамо стваралаштво и изналагање” (Sartre, 1964: 35). Овом компаративном осврту сличности уметности и социјалног рада треба додати и боготворачку моћ обе делатности везану за суштинску промену квалитета стања, тј. уливање енергије, покретање, динамизирање, буђење потенцијала, једном речју оживљавање мртве материје или људских бића на које се делује” (Gilbert, Kun, 1969: 100).

У свом професионалном деловању, социјални радници применом вештина утичу на мењање и хармонизовање људи (њихових карактерологија и животних околности), што им и даје оправдан статус уметника добрих умећа (Reamer, 2022: 2) који вајају, клешу, уобличавају и формирају конкретног човека и његову квалитативну суштину. Ту социјални радници (и њима сродни хуманисти, попут васпитача и просветних радника) у сусрету са људима који трпе животне недаће или их изазивају, као да потврђују и оживотворавају компаративну истинитост у педагогији познате Кронове слике, на којој се васпитач представља као уметник-вајар који својим чињењем мења природну структуру у настојању да је учини уметнином која одише лепотом (Петричковић, 2008: 87–90).

Луцидно разоткривајући универзално испреплетену нит морала и лепоте, зачету још у Сократовом разлучивању уметничког циља и средстава, Платон истиче да је у уметнички лепом основно врлина која се њиме приказује. Зато је лекарску вештину и схватао као специфичну врсту хумане уметности, која има посебну функцију у животу (заштита и унапређење здравља)⁸, за разлику од оних уметности које се баве људским животом као целином. Аналогно томе, аутентичност уметности социјалног рада (по угледу на ово становиште великана логичко-филозофске мисли) почива на тежњи развоја опште људске добробити и благостања у смислу потврде

⁷ Појам прикривајуће природе свега постојећег, па и људске природе, везује се за Хераклита из Ефеса (576–480. г. п. н. е.), филозофа који се сматра првенцем дијалектичке мисли. Прим. аут. М. П.

⁸ И у оригиналној верзији Хипократове заклетве подвлачи се уметничко-хуманистичка природа лекарске вештине. Прим. аут. М.П.

њима иманентног хуманитета. Очигледна је „запосленост“ талента и рабљеност труда у овим хуманистичким уметностима, без обзира на до данас у естетици непрецизиран одговор на питање границе која дели уметничке од занатских вештина.

На самом почетку развоја естетичке мисли браћена је међу софистима теза по којој слободна и из племените доколице обављања вештина има виши уметнички квалитет, за разлику од исте те вештине која када се врши ради обезбеђивања егзистенције, има нижи занатски статус (Gilbert, Kun, 1969: 16–17). Актуелна мисао данас (примерена конкретној култури и општеприхваћеном систему вредности) има свакако у том смислу блаже критеријуме, већи примат дајући уметничким думетима од статусног разликовања слободног или професионалног бављења уметношћу, на тај начин мирећи то нераздвојиво „скромно занатско“ и „отмено уметничко“ обележје.

Готово идентична ситуација постоји и у сфери праксе социјалног рада, у оквиру које се међусобно преплићу и једна у другој оваплоћују занатска и уметничка компонента специфичног хуманог стваралаштва, потврђујући античку мисао која каже да „тамо где има љубави према човеку, тамо је има и према занату“ (Durant, 1996: 371). Тај древни занатски код, кроз читаву историју цивилизације оствареног доброчинства, подстакнут слободном вољом константног међуљудског преобликовања у смеру предвиђеног добра, препознатљив је у форми добровољног-неплаћеног социјалног рада, који у духу значајне естетске мисли припада највишој сфери ослобођеног уметничког чина. Насупрот њему, као продукт напретка хуманистичке мисли, из угла естетике јавља се апсурдност по којој цењенија уметничка црта спонтаног социјалног рада поприма ниже занатско обележје; управо из разлога његовог професионалног обављања за новац, тј. плаћености.⁹

Естетичко својство уметности, посебно изражено у сфери делатности социјалног рада, још је у Аристотеловим списима зачето – иначе вођено задатошћу уметног преобликовања, које за циљ има да заврши нестварено што природа није довршила код човека. Кроз историју естетике од Лајбница и Волфа, преко Баумгартена, до Лесинга и Хердера – основно или „лепота“ уметности јесте, како је то Менделсон истакао у нејасној представи неког савршенства које треба открити, за једне у свету, а за друге у самоме себи. Управо за том лепотом међупрожетости човека и његовог спољног света (посебно оног друштвеног), коју француски естетичар Сурио разлучује као „очевидно савршенство“, у најдубљој суштини трагају и хуманистичка наука и професија социјалног рада.

Она потврђује своју уметничку природу у складу са Хегеловим ставом по коме уметност има за циљ да нас приближи непосредном осећању апсолутнога, које се у њој препознаје као тражење идеала (Ањичков, Слијепчевић, Недељковић, 1932: 18–19), чију стварносну појавност можемо

⁹ Плаћено доброчинство у оквиру професије социјалног рада свакако представља крупно етичко противуречје вредно теоријског судовања. Овде је оно доведено у контекст вредновања односа занатског и уметничког стваралаштва као саставних компонената социјалног рада. Прим. аут. М.П.

пратити кроз три ступња уметнички лепо-идеалног, у дијалектички супротстављеној синтези: стања, ситуације и карактера, који људској егзистенцији и дају печат распознатљивости (Недељковић, 1978: 24).

Без обзира на одсуство теоријског утемељења естетско-етичких димензија уметничког у делатности социјалног рада, у његовој свакодневној пракси дају се распознати најразличитија (не)људска животна стања и ситуације, као и карактери – од природе осујећени, у смислу довршења и лепоте лишене човечности (Петричковић, 2007: 170–171). Социјални рад сведочи да смо као људска бића „у обичном животу само делићи своје стварне, идеалније егзистенције, која није могла да се развије у својој пуноћи, јер је наишла на разне сметње околине” (Ањичков, Слијепчевић, Недељковић, 1932: 18) и властите немогућности и неспособности. Као што уметност има моћ да нам дочара једно идеалније стање нас самих и света у коме обитавамо, тако и уметност у социјалном раду својим вештинама треба да води практичном превладавању постојећег стања ка задатој егзистенцијалној пројекцији бољег и људској природи адекватнијег. У том контексту треба разумети Шилерове речи како у уметности „нема више буре ни чемера, ни оних ситних акциденца који прљају нашу праву физиономију, него се виде душе чисте” (Ањичков, Слијепчевић, Недељковић, 1932: 18).

Има ли бољих примера за ово од одлучних и чврстих карактера носилаца поетског патоса, општег људског усавршавања и ослобађања од оних прожетих непоколебљивом, мирном и укоченом, али величанственом узвишеношћу, божанских ликова египатског и раног грчког вајарства или раног хришћанског сликарства, до готово оживљених и по снази животне карактерности препознатљивих скулптура и слика Леонарда, Микеланђела, Дирера, Гогена и њима сличних уметника, чији је израз битно филозофски, етички, естетички, психолошки, антрополошки, једном речју универзалан као и појаве које покушавају да одгонетну (Buchenay, 2013: 13)? Због тога је Хегел различита уметничка стремљења и препознавао као духовне изразе „потпуног и целог човека” који је за њега, пре свега, оваплоћење рада, стваралаштва и самостваралаштва.

Само језгро људског бивства, како уметничког стваралаштва, тако и делатности социјалног рада, садржи родни-људској врсти предодређен код тежње ка Хегеловом „карактеру човечности”, чије досезање условљава степен оствареног живог морала и врлине, кроз ослобађање од сваке врсте недостатака, постепено уздизање и довршавање (Петричковић, 2009: 14) оног што природа није код човека у смислу свеопште хуманизације окончала. Дакле, само различитим уметничким изразом, продором у дубину људске постојаности, најопштије и најсадржајније посматрано, уметност и социјални рад баве се феноменом људског усавршавања, непрестано двојећи се у садејству лепих и добрих вештина, уметности и науке.

Човечност као врховна вредност у сфери вредности, нимало случајно узета за парадигматичну аксиолошку меру целокупног процењивања човековог бивства, управо се у уметности отелотвораје у форми различитих универзалних и трајних пројекција врлине, које се могу сматрати највећом

апроксимацијом човечности. Због тога у естетици и датира уверење да је „први, основни, најопштији смисао човечности у уметности и за уметност” (Лукић, 1981: 38) – очовечавање и очовеченост. Прецизан естетички суд да уметност „у том примарном смислу врши хуманизацију и јесте хуманизација” (Лукић, 1981: 38) апсолутно из најверодостојнијег сазнајног искуства – филозофске дисциплине естетике, делатности социјалног рада даје статус примењене, ка човечности усмереној и човечношћу вођеној уметности.

Зато се као предметни садржај и есенција делатности социјалног рада, у њеној озбиљнијој теоријској форми филозофске заснованости, примат даје управо категорији човечности, исказаној у широком спектру човековог егзистенцијалног творства од свакодневног спонтаног обитавања у заједници, па до институционалних облика професионалног социјалног рада. У том процесу човекове хуманизације, јединка се превазилази сопственом друштвеношћу или генеричким бићем, кроз конкретан акт у коме се то дејство, тај чин, испољава стихијом или свешћу да је слободан развој другог или других услов сопственог развоја или услов узајамног слободног развоја заједнице у којој се (и чијом снагом) он остварује (Недељковић, 1982: 7).

Истицањем конкретног дејства-чина којим се делатност социјалног рада руководи ка задатој човечности, потврђује се у науци социјалног рада (још увек интуитивно у одсуству развијене естетике) уметничко-творачка природа ове сфере људског преображавања, где се спољашњим интервенцијама кроз *poiesis* обликује људска егзистенција као специфична уметнина, детерминисана свешћу о истородној универзалној сврсисходности свеопштег развоја свих људи. Путем овог уметничког процеса својственог човековом повесном развоју, без обзира на његове изражајне форме од спонтаног до професионалног социјалног рада, трансформише се и уобличава човекова природа у широком распону од оне сирове, дивље животињске, ка оној хуманој – и човековој оплемењеној суштини – својственој природи.

3. Перспективе и значај даљих истраживања

Наспрам симплификованог квазимултидисциплинарног теоријско-методолошког фундаирања делатности социјалног рада, које се своди на неколико доминирајућих научних области (најчешће психологију и социологију), овај текст својом скромном садржајношћу провоцира ширину и потенцијалне домете његове озбиљније епистемолошке заснованости. Уважавајући човекову генеричку суштину као парадигматичну основу његовог хуманог егзистирања које за циљ поставља социјални рад, примат је дат естетском – ређе или готово уопште необрађеном аспекту људског тоталитета у овој области.

На први поглед удаљена од теорије социјалног рада, естетика као филозофска дисциплина чији је предмет истраживања крајње сложена категорија лепог један је од конститутивних извора чије сазнајно искуство може бити драгоцено за обраду врло битних питања којима се бави наука социјалног рада.

У сагласности са естетичком парадигмом која у најширем егзистенцијалном опсегу сагледава способност човека да процењује феномен лепог и ствара по његовој мери – целокупна човекова активност, најразноврснији облици људског творења (*poiesisa*), а не само сфера уже појмљене лепе уметности – попримају естетичку димензију. Такав онтолошки приступ априори и универзалној делатности социјалног рада даје статус специфичног естетског творења, вођеног примењеном вештином која за циљ има преобликовање и хумано трансформисање људи и њихових животних околности.

Иначе, питање појма вештине (једно од фундаменталних питања) у науци социјалног рада углавном се своди на уже тумачен и прихваћен аспект његове методичке примењивости, без озбиљнијег теоријског постулирања. Разлог његовог ограниченог тумачења условљен је одсуством коришћења искуственог сазнања из управо овде потенциране естетике која га разматра. У том контексту, науци социјалног рада стоји на располагању богата естетичка грађа, иначе у овом раду само назначена и отворена, која недвосмислено показује да умеће-творба (*poiesis*) заиста представља само језгро делатности социјалног рада. У крајњем случају, сам назив ове специфичне делатности који потенцира људски рад, активитет саздан на покрету вођен свесношћу, планираношћу и сврсисходношћу са циљем мењања спољне и унутрашње природе у најширем друштвеном контексту, антиципира и своју вешту природу извођења.

Управо тај квалитет социјалног рада да кроз примењену, изводљиву, делотворну и употребљиву вештину мења људе и њихове различите животне околности и даје му из естетичког дискурса, квалитет специфичне уметности. Ова суштинска карактеристика социјалног рада, који тежи да надвлада тренутно постојеће стање, које је законито мање или више зло, јер увек може бити боље, потврђује исправност естетичког суда по коме се, сликовито речено, моћ добра склања у природу лепог, пошто мера и симетрија обично свугде постају лепота и врлина. Другачије исказано, свако стварање у лепом није ништа друго до одражавање, постепено уздизање и пут ка апсолутној идеји добра, за којом се у области социјалног рада трага кроз покушај преиначавања људских порока у врлине.

Та потенцијална трансформација хуманог преображавања, путем које се код људи мења и поправља оно што природа није довршила, отвара још једну естетичко-уметничку димензију у социјалном раду, која може да буде значајна тема будућих истраживања, с обзиром да је неодвојива од мотивације, слободне воље, самопомагања, истрајности, доследности са којима се нужно суочава пракса социјалног рада. С тим у вези, као бит делатности социјалног рада подвлачи се и егзистенцијално хуманизовање или очовечавање, које га такође приближава уметничком творењу, пошто из естетског дискурса уметност у свом примарном смислу врши хуманизацију и јесте хуманизација. Из овде наведеног естетичког става, није спорно делатности социјалног рада дати епитет примењене – ка човечности усмереној и човечношћу вођеној – уметности са крајњим циљем генеричке задатости моралног усавршавања.

Сазнајно отварање естетичких аспеката делатности социјалног рада у овом тексту у исто време наговештава и неопходну синергичност, тј. повезивање и надопуњавање више теоријских извора, почев од хуманистичких наука па до филозофских дисциплина, захваљујући којима би истраживане појаве, процеси и односи које разматра теорија социјалног рада били темељитије постулирани. Конкретно, естетички приступ вештинама, уметничким својствима и процењивању феномена лепог и уметничког у социјалном раду неодвојив је, што се у тексту види, од онтолошког, гносеолошког, аксиолошког, филозофско-антрополошког, методолошког и етичког приступа. Само у садејству сазнајног откривања естетичке суштине-битка, вредносних пројекција лепог, својствених непоновљивој генеричности човека, као и начина вештог творења које исходује човечним преображајем и моралним усавршавањем, може се овој тематици прићи на епистемолошки ваљан и целисходан начин.

Шире посматрано, и било које друго питање од значаја за науку социјалног рада, требало би са ових вишедимензионалних теоријских становишта да буде разматрано, јер сама суштина човека као радног, стваралачког, сазнајног, социјално-културно васпитаваног, вредносног, моралног или естетског бића, својим тоталитетом условљава комплексно мултидисциплинарно тумачење.

Литература

1. Ањчиков, Е., Слијепчевић, П., Недељковић, Д. (1932). *Хегел, филозофски значај утицаја схватање односа народа и уметности*, Свеска 5. Скопље: Филозофски факултет.
2. Аристотел. (1970). *Никомахова етика*. Београд: Култура.
3. Banks, S. (2008). Critical Commentary: Social Work Ethics, *The British Journal of Social Work*, Volume 38. Issue 6, pp. 1238-1249.
4. Baumgarten, A. G. (1985). *Filozofske meditacije u nekim aspektima pesničkog dela*. Beograd: BIGZ.
5. Beckett, C., Maynard, A., Jordan, P. (2017). *Values & Ethics in Social Work*, 3rd edition, SAGE, Los Angeles, London, New Delphi, Singapore, Washington DC, Melbourne.
6. Bohme, G. (2016). *The Aesthetics of Atmospheres*. New York: Routledge.
7. Bowers, S. (1980). *The nature and Definition of Social Casework*. Ed. Family Service Association of America, New York.
8. Buchenay, S. (2013). *The Founding of Aesthetics in German Enlightenment*. Cambridge UP, Cambridge.
9. Gilbert, K. E., Kun, H. (1969). *Историја естетике*. Београд: Култура.
10. Diderot, D. (1876). *Oeuvres complètes de Diderot*, Paris, sv. 10, str. 5-42.
11. Еко, У. (1992). *Уметност и лепо у естетици средњег века*. Нови Сад: Светови.
12. Кант, И. (1991). *Критика моћи суђења*. Београд: БИГЗ.

13. Lester, P. (2014). *Values & Ethics in Social Work Practice*, 3rd Edition, SAGE, Los Angeles, London, New Delphi, Singapore, Washington DC, Melbourne
14. Лукић, С. (1981). *Огледи из естетике*. Београд: Српска књижевна задруга, коло LXXIV, књига 94.
15. Дјурант, В. (1996). *Историја цивилизације, Живот Грчке*. Београд: Народна књига – Алфа.
16. Недељковић, Д. (1978). *Хегелова естетика, Марксови основи естетике и данашње естетичке перспективе*. Београд: Научно дело.
17. Недељковић, И. Р. (1982). *Социјални рад*. Београд: ФПН.
18. Parrott, Lester., (2014). *Values & Ethics in Social Work Practice*, 3rd Edition, SAGE, Los Angeles, London, New Delphi, Singapore, Washington DC, Melbourne.
19. Петричковић, М. (2007а). Епистемолошка површност савремене науке социјалног рада. У: *Годишњак ФПН-а*, бр. 1, Београд: Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, стр. 386–399.
20. Петричковић, М. (2007б). Сазнајна разборитост као утук људске порочно-сти и стваралачких недела. У: *Повеља, часопис за књижевност уметност и културу*, Краљево: Народна библиотека Стефан Првовенчани, 1/2007, година XXXVII, стр. 168–173.
21. Петричковић, М. (2008). Васпитне непознанице социјалног рада лишеног педагогије, У: *Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе*, Београд, бр. 59. стр. 79–99.
22. Петричковић, М. (2009). Телеолошки аспекти пансофије социјалног рада у школи. У: *Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе*, Београд, бр. 63. стр. 9–27.
23. Петричковић, М. (2011). *Етика социјалног рада, епистемолошки замеци филозофије морала*. Београд: Социјална мисао.
24. Reamer, F. (2022). Eye on Ethics: The Aesthetics of Ethical Decisions, *Publisher of Social Work Today*.
25. Сартр, Жан Пол. (1964). *Егзистенцијализам је хуманизам*. Сарајево: Веселин Маслеша.
26. Хегел, Г.В.Ф. (1986). *Феноменологија духа*. Београд: БИГЗ.
27. Хов, Д. (1997). *Увод у теорију социјалног рада*. Београд: ФПН.
28. Шорђан, З. (2021). *Основе говорништва, Бесједништво као књижевна врста, умјетност, вјештина и знаност*, Београд.

AESTHETIC PERSPECTIVES OF SOCIAL WORK

Summary: *In the multidisciplinary postulation of the science of social work, the philosophical discipline of aesthetics, which studies the concept of beautiful and artistic creation, is not sufficiently present considering the potential significance, of its cognitive experience for this specific humanistic field. Therefore, this text aims to highlight the importance of aesthetics and the necessity, too, to apply it in the future theoretical and methodological shaping of it by considering the concepts on which the universal activity of social work is founded. The application of dialectic, hermeneutic, analytical-semantic, and analogical mapping methods results in the contents of the text, from which it can be concluded that the very essence of social work is its human-creative artistic nature, thanks to which man and his existential circumstances are reshaped and changed. The constitutive elements of the specific humanly applied art of social work are merging the beautiful and the good, refining those human imperfections that nature has not perfected, and the active relationship of man to the existing fate of his existence, which all result in the ultimate goal of man's humanization, i.e., his moral improvement.*

Key words: *social work, aesthetics, skill, art, humanization, moral improvement.*